

Blažeka Draganić, Mihaela

TRANSFORMACIJA BIBLIJSKE PRIČE O SUZANI U MARULIĆA I VETRANOVIĆA

o. UVOD

Starozavjetna priča o nakani dvojice staraca da obljube Suzanu (*Daniel izbavlja Suzanu*) nalazi se u Bibliji u 13. poglavlju *Knjige o Danielu*. U hrvatskoj književnosti tu priču je prvi je obradio Marko Marulić u poemi *Suzana*, a nakon njega Vetranović u drami *Suzana čista*. U svojem u ču radu usporediti ta dva djela najznačajnijih autora renesansne hrvatske književnosti.

Na početku razrade u prikazati kompoziciju i sadržaj izvorne priče iz Biblije. Nakon toga u opisati fabularne linije u navedenim djelima Marulića i Vetranovića kako bi ih mogla usporediti s biblijskim tekstom. Treba uzeti u obzir da se kod te dvojice radi o dvama različitim žanrovima.

1. KRATKI PRIKAZ BIBLIJSKE PRIČE DANIEL IZBAVLJA SUZANU

U starozavjetnoj priči, u Babilonu je živjela lijepa i pobožna Židovka Suzana sa svojim mužem Joakimom koji je jako bogat i u sklopu kuće ima vrt. Jedne godine narod je izabrao za suce dva ugledna starca koji su često posjećivali Joakimovu kuću te im se Suzana svidjela i poželjeli su je obljubiti. Nakon nekog vremena na prevaru su je zaskočili u zaključanom vrtu kada se ona išla kupati i ucijenili su je da će je optužiti da je bila s nekim mladićem ako im ne dopusti da je obljube. Suzana je zaključila da će u svakom slučaju nastradati i da je bolje da je osude, nego da sagriješi pred Bogom. Krenula je vikati i, kada su drugi ljudi došli, starci su je oklevetali i Suzana je osuđena na smrt. Kao odgovor na Suzanine vapaje, Bog je poslao Danijela koji je dokazao da starci lažu tako što ih je razdvojio i postavio im isto pitanje („Pod kojim drvetom si vidio Suzanu i mladića?“) te je dobio dva različita odgovora. Narod je uvidio istinu, dao pogubiti dva starca, slavio boga i od tog dana Danijel je postao vrlo ugledan. Simbolično je što samo ime proroka Danijela znači "Bog je moj sudac".

Starozavjetna priča nije duga, njezin opseg je svega dvije stranice, za razliku od Marulića i Vetranovića koji su je veoma opsežno transformirali i nadogradili, a pogotovo Vetranović.

2. KRATKI PRIKAZ MARULIĆEVE POEME SUZANA

Marulićeva *Suzana* nastala je nakon *Judite* i od nje je mnogo manjeg opsega – sastoji se od 780 stihova, pa je i ne možemo nazvati epom. Kao i u *Juditi*, i ovdje je Marulića privukla tema žene zanosne ljepote koja se bez oklijevanja izlaže opasnosti. No, razlika je u tome da Suzana izabire poći u smrt da bi sačuvala čast,

dok Judita riskira čast i rabi svoje čari kao oružje¹. Djelo započinje autorovim obraćanjem Bogu u kojemu ga hvali i moli za pomoć u pisanju kao što mu je pomogao u hvaljenju udovice (referira se na *Juditu*). Zatim nastavlja s opisivanjem Suzane te pjeva o njezinoj ljepoti i odgoju koji je potpomognut Božjim djelovanjem, a pridane su joj značajke krasne renesansne *gospoje* ili *vile* iz petrarkističkih kanconijera.²

Slijede dugi opisi predivnog vrta bogatog Joakima. Vrt je prikazan jako detaljno i idilično, opisana je sva flora i fauna u njemu.³ Na neki način podsjeća na Rajski vrt. Nakon što je Suzana osuđena na smrt, u njezinom vapaju Bogu kod Marulića je istaknuto to koliko Suzani nije važan njezin život, nego ju više smeta to što je zbog lošeg glasa izgubila svoju čast. Nakon nje u očaj pada i njezin muž Joakim. Joakimov je vapaj dug i emotivan, vidi se njegova ljubav prema Suzani i vjera u njezinu nevinost što u Suzani pobuđuje još veću tugu. Nakon emotivnog oproštaja muža i žene svi se krenu plaćući oproštati sa Suzanom moleći Boga da ju poštedi. Nakon što je Danijel obranio Suzaninu čast i narod usmratio dva starca, Marulić iznosi pouku čitatelju:

*A ti ki čteš, ne daj da tobom oblada
volja nika takaj ka panjke naklada
ter družih razklada i psuje i hudi,*
ništar ne otklada da komu naudi. -
Boj se božjih sudi, takih Bog ubija,
čuj se lažnih čudi,* laža zlo navija.
(Suzana, 663-668)*

Marulić pjeva o tome kako je veliki grijeh poželjeti tuđu ženu i poručuje da mladost i ljepota više neće nikad biti sigurne kada neodoljivu požudu osjećaju i stari ljudi:

*Kako će sigur bit koga mladost vari,
Ako bludom gorit mogli su i stari?
(Suzana, 775-776)*

3. KRATKI PRIKAZ VETRANOVIĆEVE DRAME SUZANA ČISTA

Drama *Suzana čista* Mavra Vetranovića dvostruko je duža od Marulićeve *Suzane*: ima 1308 dvostruko rimovanih dvanaesteraca podijeljenih u 4 čina. Razlog tome je što je Vetranović unio dosta novih sekvenci naspram biblijskog predloška. Kako se radi o drami, dijalozi omogućavaju čitatelju da još dublje uđe u unutrašnje

¹ Bratislav LUČIN: Moć riječi ili Klasik za treće tisućljeće, *Duhom do zvijezda*, 2001. 5–28.

² „Marulić se još jednom iskazuje kao učeni pjesnik (poeta doctus), koji se obraća klasički naobraženu čitatelju, kadru da prepozna aluziju i odgonetne perifrazu.“ (LUČIN, 2001.)

³ „Miješaju se čempresi, borovi, vrbe, dubi, hrasti, jele, zatim voćke: jabuke, dunje, bajami, smokve, orasi, lješnjaci, kesteni, kruške, šipci, naranče... etc. razno mirisno i ljekovito bilje, kontinent i sredozemlje, bilje koje jednostavno ne može zajednički uspijevati jer su različitih staničnih zahtjeva i botaničkih svojstava. Pitanje je odakle Maruliću poznavanje bilja, bar po narodnim imenima. Jer jele rastu u kontinentu na većim nadmorskim visinama, vrbe uz vodu. Hrastovi (česmine) rastu i u primorju, lješnjaci u kontinentu kao kesteni, pa i neko voće. Vjerojatno je on dolazio u kontakt sa seljacima i majstorima (drvodjelicima?), ali nisu isključeni ni njegovi izleti u unutrašnjost.“ (Dražen GRGUREVIĆ: Suzanin perivoj, *Šumarski list*, vol. 132, br. 3–4, 2008., 147–155.)

stanje likova. Starcima je nadjenao imena Izak i Ilijakin. Vetranović ih predstavlja kao rabine (židovske svećenike), a naziva popovima. Oni u razgovoru jedan drugome vrlo emotivno otkrivaju svoju požudu. Zanimljivo je da starci ne govore samo o požudi već o ljubavi i ljubavnoj boli. Takva retorika karakteristična je za konvenciju petrarkističke ljubavne pjesme:

*A to je vas uzrok Suzane ljepota,
da se prie skрати rok od moga života.
Za to me skončava lipos od Suzane
i meni zadava bez lieka te rane.
(Suzana čista, 251-254)*

Rabini u svojem natjeravanju i nagovaranju mole za Suzaninu ljubav i govore joj o svojoj velikoj ljubavnoj boli. Kada ona ne popusti, pokušaju je silovati. I ovdje Joakim vjeruje u Suzaninu nevinost te se žali svom prijatelju Cambriju, a drugi čin završava emotivnim razgovorom muža i žene u kojem su se već oboje pomirili s njezinom smrću i sada se opraštaju. Rabini pred pukom postavljaju ruke na Suzaninu glavu i osuđuju je na smrt. Tada se u priči pojavljuje Fanuel koji predstavlja njezina zaštitnika, tj. odvjetnika. U trenutku kada narod krene ubiti Suzanu, pojavljuje se Danijel koji staje u Suzaninu obranu dugim govorom. Tu se pojavljuje još nekoliko likova: jedan čovjek iz naroda po imenu Nakor te suci Ezer i Dizion koji su odlučili dati priliku Danijelu da sudi. Kada su ljudi iz naroda shvatili da rabini lažu, htjeli su ih odmah ubiti, ali Danijel to nije dopustio nego su rabine odveli u tamnicu. Naime, Danijel je iznio pravedan zahtjev da se dovede odvjetnik koji će pokušati obraniti rabine. Lik Batuela iznosi obranu za starce te poziva na milosrđe. Tu se opet javlja Fanuel, Suzanin odvjetnik, koji traži da se starce kazni. Danijel osuđuje starce na smrt i govori im osudu koju oni prihvaćaju, kaju se i shvaćaju svoj grijeh. No, Danijel se ne osvrće na njihovo kajanje i naloži da ih odvedu na mjesto gdje će ih usmrтити. Danijel se drži starozavjetnog Mojsijevog zakona:

*Svi ruke dvignite, o dragi puče moj,
ter pope pobiste, er zakon hoće toj;
pak na toj poljani vrz'te ih na stranu,
da nisu kopani, neg da tač ostanu,
neka im telesa tuj muhe raspļjuju
i da im sva mesa vranovi raskļjuju.
(Suzana čista, 1303-1308)*

4. USPOREDBA MARULIĆEVE SUZANE I VETRANOVIĆEVE SUZANE ČISTE

Naspram kratkog i prilično sažetog biblijskog teksta, djela Marulića i Vetranovića puno su dublje ušla u unutarnja stanja likova priče, ali su i samu priču dosta proširila. Marulićeva poema *Suzana* sadržava posebno lijep i slikovit opis vrta koji je u potpunosti kreacija Marulićeve mašte jer se vrt u biblijskom predlošku samo kratko spominje. Kod Vetranovića taj motiv uopće nije apostrofirao. Opis Joakimova dvora, a osobito vrta, antologijsko je mjesto čitave hrvatske književnosti: napisan je s jedinstvenim darom zapažanja, angažira sva čitateljeva

osjetila i očituje pjesnikovo uživanje u vlastitom jeziku i u vještini vladanja stihom⁴. Marulićev opis Joakimova dvora podsjeća na Rajski vrt, a vjerujem da i sama radnja korespondira s događajima u Rajskom vrtu. Suzana je pandan Evi, starci su pandan zmiji, a Joakim je pandan Adamu. No, za razliku od Eve, Suzana nije pristala na zmijinu ponudu i ne dolazi do rasapa svijeta kakav se dogodio u Knjizi Postanka. Joakim ima povjerenje u Suzanu, za razliku od Adama koji je odmah vidio da ga je Eva prevarila, tj. da nešto nije u redu.

U Vetranovićevu djelu karakter staraca opsežnije je opisan, navedena su čak i njihova imena, a njihove su namjere, iako iste, potkrepljene njihovom ljubavnom pričom koja ne samo da podsjeća na Petrarcu, nego vuče korijene i iz Dantea. Starci krivnju čak prebacuju na Suzanu jer im ne uzvraća ljubav. To je velika razlika naspram izvorne priče i Marulićeve obrade, ali i dalje se radi o istom mehanizmu pokušaja staraca da zavedu Suzanu. Doduše, ti petrarkistički motivi su u neskladu sa stvarnom situacijom koju opisuju i Biblija i Marulić. O kakvoj ljubavi bi se tu moglo raditi? Radi se istovremeno o pukoj pohoti i pokušaju silovanja od dvojice staraca, što čini stvar još opscenijom. Isto tako, u Vetranovićevu djelu dijalog između staraca i Suzane jako je opširan i prepun nagovaranja, ponavljanja istih misli na drugačiji način (tautologije) te se tako oblikuje Suzanin karakter kao karakter junačke žene čista srca jer ona ne samo da postupi moralno, nego i propovijeda i proziva starce pred Bogom. Zanimljivo je i to što, iako je radnja priče u židovskom kontekstu, Vetranović rabine naziva popovima. Tu se gotovo sigurno radi o tome da on aludira na pokvareno svećenstvo u Dubrovniku koje se odalo razvratu i bludu.

Ono što razlikuje ta djela je dinamičnost radnja. Kod Marulića je razgovor između staraca i Suzane prilično statičan, a kod Vetranovića je posebno naglašen scenski pokret Suzanina bježanja od rabina, ali tako je upravo zato što se radi o dramskom djelu.⁵

Dvije obrade razlikuju se po broju likova, kao i po ulozi tih sporednih likova u zapletu. U *Suzani čistoj* odvjetnici Suzane i staraca posebno su zanimljivi. Jedan odvjetnik stoji na strani milosrđa, a drugi na strani pravde/osude. Njihovi su govori vrlo bliski juridičkoj retorici, u ovom slučaju prožeti tim dvama značajnim biblijsko-teološkim konceptima od kojih je prevladala koncepcija pravde⁶. Tu se sukobljavaju dva principa kršćanstva: jedan je tradicionalan starozavjetni (oko za oko – zub za zub) gdje grijeh treba dosljedno kazniti bez opravdavanja i njezin je predstavnik ovdje Danijel; a druga koncepcija je novozavjetna, nalik ovoj suvremenoj u kojoj prevladava opraštanje i razumijevanje grijeha (današnja prevladavajuća koncepcija u kršćanstvu) te u kojoj Bog dozvoljava pad kako bi se osoba mogla dignuti, tj. čak bi se moglo reći da Bog više ljubi grešnike jer su se dignuli i spoznali njegovu milost.⁷ Nadodani

⁴ LUČIN, 2001.

⁵ „U mnoštvu dijaloga od samoga početka, s neprestanim pitanjima i odgovorima, optužbama i obranama, dominiraju stalni preokreti dramske radnje.“ (Frano MUSIĆ: *Suzana čista Mavre Vetranovića*, *Hum*, br. 2, 2007., 346–357.)

⁶ Krešimir ŠIMIĆ: Održi humanističke dramske tradicije u *Suzani čistoj* Mavra Vetranovića, *Umjetnost riječi*, vol. 56, br. 1–2, 2012., 1–22.

⁷ „On (Vetranović, op. a.) sjedinjuje biblijsku poruku u kojoj pravda i istina pobjeđuju i srednjovjekovno poimanje spašenosti duše.“ (MUSIĆ, 2007.)

likovi ne mijenjaju samu liniju priče, ali su omogućili produbljenu dramatizaciju priče u kojoj je Vetranović htio pokazati da je pravedan sud jako bitan, što podsjeća na Božji sud na kraju svijeta.

Definitivno je najveća razlika u Vetranovića kajanje staraca i njihovo shvaćanje vlastitog grijeha. Kod Marulića i u izvornom biblijskom tekstu tome nema ni traga. To kajanje je poslužilo prikazu dvije koncepcije kršćanstva o kojima sam ranije govorila.

Neosporno je, a posebice nakon Vetranovićeve i Marulićeve preradbe starozavjetne priče, da je starozavjetna priča o Suzani anticipacija i predlika novozavjetne priče o bludnici koju su doveli pred Isusa (Iv 8,1-11). Radi se o teološki gotovo identičnom događaju. U oba slučaja su tuženici postali tuženi i ostali osramoćeni, a tuženi bivaju pušteni na slobodu. Jedina razlika je u tome što je Suzana nedužna, a bludnica iz Evanđelja o Ivanu nije. No, to nije važno jer je naglasak najviše na onima koji su tužili. U starozavjetnoj priči to su starci, a u novozavjetnoj pismoznanci i farizeji.

5. ZAKLJUČAK

Većina je razlika između biblijskog izvornog teksta i transformacija Marulića i Vetranovića uvjetovana različitim žanrovima kojima djela pripadaju. Naime, Marulićeva *Suzana* je biblijska poema, a Vetranovićeva *Suzana čista* dramski tekst. Tako je Marulić imao više prostora za bogate opise, a Vetranović za unutarinja stanja likova, a nije zanemariva ni razlika u opsegu jer je broj stihova u *Suzani čistoj* skoro dvostruko veći. Vetranovićevo djelo je mnogo opsežnije i sadržava nadodane sekvence kojima je autor htio poraditi na sceničnosti i dinamičnosti radnje.

U djelima se spajaju renesansni i starozavjetni motivi s biblijskom pričom kao ishodištem. U djelu se suprotstavljaju dva principa kršćanstva: starozavjetni i novozavjetni. Jedan je za dosljedno kažnjavanje grješnika, a drugi je za opraštanja onima koji su se pokajali i shvatili da je zlo što su činili.

Pouka ove priče jasno je naznačena u oba djela, kao i u izvorniku, a to je da čovjek treba ostati odan Bogu čak i pod cijenu života i vjerovati da će Božja pomoć naposljetku pristići.⁸ Doduše, kod Vetranovića je vidljiv pomak interesa prema ostvarenju zemaljske pravde jer je pravednost više naglašena od sjedinjenja s Bogom koje se naglašava kod Marulića.

⁸ „U srednjovjekovnom sistemu akcent je na neizmjerljivoj odanosti božjoj providnosti: i Abram s Izakom i Sarom, i Jakov sa sinom Jozefom, i Suzana sa svojim mužem Joakimom beskrajno su predani božjoj volji.“ (Franjo ŠVELEC: Vetranovićeva prikazanja i srednjovjekovna tradicija, *Dani Hvarškoga kazališta*, vol. 2, br. 1, 1985., 293–314.)

Literatura

- Bratislav LUČIN: Moć riječi ili Klasik za treće tisućljeće, *Duhom do zvijezda*, 2001., 5–28.
- Dražen GRGUREVIĆ: Suzanin perivoj, *Šumarski list*, vol. 132, br. 3–4, 2008., 147–155.
- Frano MUSIĆ: Suzana čista Mavre Vetranovića, *Hum*, br. 2, 2007., 346–357.
- Franjo ŠVELEC: Vetranovićeve prikazanja i srednjovjekovna tradicija, *Dani Hvarškoga kazališta*, vol. 2, br. 1, 1985., 293–314.
- Jeruzalemska Biblija: Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz „La Bible de Jerusalem“, *Kršćanska sadašnjost*, Zagreb, 2004.
- Krešimir ŠIMIĆ: Odrazi humanističke dramske tradicije u Suzani čistoj Mavra Vetranovića, *Umjetnost riječi*, vol. 56, br. 1–2, 2012., 1–22.
- Marko MARULIĆ: Suzana, *Colloquia Maruliana XV*, 2003., 163–193.
- Mavro VETRANOVIĆ: *Suzana čista*, prir. Đuro Daničić, Zagreb, 1872.

Abstract

Transformation of the biblical story of Susanna by Marulić and Vetranović

The paper compares the works of Marko Marulić and Mavro Vetranović, in which they deal with the Old Testament story of Susanna, which is found in the Bible in the 13th chapter of the Book of Daniel. Their way of transformation and interpretation of the biblical text is described. Compared to the short and relatively concise biblical text about the old men who tricked the young and beautiful Jewish woman Susanna, the works of Marulić and Vetranović are much more extensive because they entered into the inner states of the characters of the story, with many mutual differences. Marulić gave Susanna the features of the fairies from the Petrarchan Canzoniere, and the garden description is reminiscent of the Garden of Eden, just as the plot itself corresponds to the events in the Garden of Eden. Vetranović added sequences in which he wanted to work on the scenic aspects and dynamism of the plot. There is a conflict between two principles of Christianity: one is the traditional Old Testament, in which sin should be consistently punished, and the other is the modern New Testament, in which forgiveness and understanding of sin prevail. The Old Testament story about Susanna is an anticipation and a foreshadowing of the New Testament story about the harlot brought before Jesus. Both authors combine Renaissance and medieval motifs.

Keywords: Marko Marulić, Mavro Vetranović, the story of Susanna (Daniel 13:1-64), comparison with the biblical model